

A Saint-Eustache templom koldusa

D'Artagnan jól kifundálta, mit cselekszik, amikor nem ment el tüstént a Palais-Royalba; időt adott Comminges-nak, hogy előtte érjen oda, s következésképp tájékoztassa a bíborost a kiváló szolgálatról, melyet ő maga és barátja tett ma délelőtt a királyné pártjának.

Mazarin nyájasan is fogadta mindkettőjüket, elhalmozta őket dicséreteivel, s közölte velük, hogy egyikük is, másikuk is jócskán megtette a fele utat kívánsága teljesüléséhez: vagyis D'Artagnan a kapitánysághoz, Porthos pedig a bárósághoz.

D'Artagnan persze jobban örült volna pénznek, mert tudta, Mazarin könnyen ígér, de nehezen teljesíti szavát: a bíboros ígéretét tehát sovány pecsenyének tartotta, de azért Porthos előtt nagyon elégedettnek mutatta magát, mert nem akarta kedvét szegni.

Mialatt a két jó barát a bíborosnál tartózkodott, a királyné hívatta őket. A bíboros úgy vélte, védelmezői buzgalmának megkettőzésére jó módszer, ha kieszközli számukra a felséges asszony személyes köszönetét; intett nekik, hogy kövessék. D'Artagnan és Porthos rámutatott poros és teljesen rongyos ruhájára, de a bíboros csak megrázta a fejét.

– Ez a ruha – mondta – többet ér, mint a legtöbb udvaroncé, kiket majd a királyné körül látnak, mert ez harci ruha!

D'Artagnan és Porthos engedelmeskedett.

Ausztriai Anna udvara népes volt és vidáman zsibongó, mert mindent egybevéve a Spanyolország felett aratott diadal után a nép felett arattak győzelmet. Brousselt ellenállás nélkül vitték ki Párizsból, s e pillanatban már a saint-germaini börtönben lehetett, Blancmesnil pedig, kit vele egy időben fogtak el, de elfogatása zajtalanul és könnyűszerrel ment végbe, a vincennes-i vár foglya volt.

Comminges a királyné mellett állt, aki küldetésének részletei felől kérdezgette; mindenki az ő előadását figyelte, mikor az ajtóban, a belépő bíboros mögött, észrevette D'Artagnant és Porthost.

– Nos, asszonyom – mondta D'Artagnan, elé sietve –, ihol egy ember, aki mindent sokkalta jobban el tudja mondani, mert ő az én megmentőm! Nélküle talán most fognának ki a saint-cloudi hálók; hisz nem kevesebbről volt szó, mint hogy a folyóba vessenek. Beszéljen, D'Artagnan, beszéljen!

Amióta testőr hadnagy volt, D'Artagnan százszor is volt már a királyasszonnyal egy helyiségben, de az még sohasem szólott hozzá.

– Nos hát, uram, ilyen nagy szolgálatot tett nekem, mégis hallgat? – fordult hozzá most Ausztriai Anna.

– Felsőges asszony – felelte D’Artagnan –, nincs mit mondanom, ha csak azt nem, hogy életem a felséged szolgálatában, s nem is leszek boldog addig a napig, amíg felségedért fel nem áldozhatom.

– Tudom, uram – mondta a királyné –, már jó ideje tudom. Épp ezért boldog vagyok, hogy nagyrabecsülésemnek és hálámnak nyilvános jelét adhatom.

– Engedje meg, asszonyom – mondta D’Artagnan –, hogy egy részét a barátomra hárítsam, ki, akárcsak jómagam, a Tréville századából való régi testőr (e szavakat jól megnyomta), és csodákat mívelt – tette hozzá.

– E hős neve? – kérdezte a királyné.

– A testőröknél – mondta D’Artagnan – Porthosnak hívták (a királyné összeresztent), de valódi neve Du Vallon lovag.

– De Bracieux de Pierrefonds – toldotta meg Porthos.

– Túl sok név ez nekem, semhogy mindegyiket megjegyezhetném, csak az elsőt akarom emlékezetembe vésni – mondta bájosan a királyné.

Porthos meghajolt, D’Artagnan kettőt lépett hátra.

E pillanatban jelentették a koadjutor érkezését.

A királyi gyülekezetben a meglepetés kiáltása morajlott fel. Ámbár a koadjutor még a reggel ígét hirdetett, úgy tudták róla, hogy erősen a Fronde felé hajlik; és Mazarin, amikor Párizs érsekét arra kérte, hogy unokaöccsével hirdettessen ígét, nyilván olasz módra olyan nehéz helyzet elé akarta állítani, mely örömet szerzett neki. A koadjutor valóban a Notre-Dame-ból kilépve értesült az eseményről. Ámbár a fő-fő frondőrökkel már majdnem megállapodott, annyira mégsem, hogy ne vonulhatott volna vissza, ha az udvar felajánlja a kívánt előnyöket, melyek felé a koadjutorság csak a kezdet kezdete volt. Retz érseke akart lenni, nagybátyja helyén, és bíboros, mint Mazarin. Nos, a nép pártja bajosan halmozhatta el e merőben királyi kegyekkel. Elment tehát a palotába, hogy hajbókoljon a királynőnek a lensi csata sikere felett, eleve eltökélvén, hogy aszerint cselekszik majd az udvarért, vagy az udvar ellen, ahogy tisztelgését jól vagy rosszul fogadják.

A koadjutort tehát bejelentették; belépett, s ahogy megjelent, az egész győzelmi mámoros udvar kétszeres érdeklődéssel várta megszólalását.

A koadjutornak egymagában több esze volt, mint mindazoknak együttvéve, kik itt azért gyűltek össze, hogy őt kigúnyolják. Beszéde ehhez képest oly ügyes volt, hogy a jelenlevők, bármennyire is szerettek volna nevetni rajta, nem találtak benne gáncsolnivalót. Azzal végezte, hogy szerény képességeit őfelsége szolgálatába ajánlja.

A királyné úgy viselkedett, mintha elejétől végig módfelett élvezné a koadjutor beszédét; de hogy a beszéd ezzel a mondattal ért véget, mely egyedül adott alkalmat csúfondáros megjegyzésekre, Anna megfordult, s kegyeltjeire vetett egyetlen pillantással jelezte, hogy a koadjutort kiszolgáltatja nekik. Az udvar tréfacsinálói belevetették magukat a játékba. Nogent-Bautru, az udvari bolond¹ harsányan kiáltotta, hogy a királyné végtelenül boldog, hogy ilyen pillanatban számíthat az egyház segítségére.

¹ Nicolas Bautru, Nogent grófja, híres volt szellemességéről.

Mindenki hahotában tört ki.

Villeroi gróf² azt mondta, nem is tudja, hogyan félhettek egy percig is, amikor az udvar védelmében, a parlament és Párizs polgáraival szemben, bízhattak a koadjutor úr segítségével, aki egyetlen intésével talpra állíthatja a papok, a svájci testőrök s a sekrestyések hadseregét.

De la Meilleraye tábornagy hozzátette, hogy adott esetben, ha összecsapásra kerül a sor, és a koadjutor úr lövetni fog, csupán az lesz egy kissé kellemetlen, hogy őkegyelmességét nem lehet majd piros kalpagjáról felismerni a tolongásban, ahogyan IV. Henriket lehetett fehér tolláról az ivryi csatában.

Gondy e viharban, melyet gúnyolói számára halálossá tehetett volna, nyugodt és komor maradt. A királyné megkérdezte ekkor, van-e valami hozzáfűznivalója a hozzá intézett szép beszédhez.

– Igen, felség – mondta a koadjutor –, arra kérem felségedet, kétszer is gondolja meg, mielőtt polgárháborút robbant ki az országban.³

A királyné hátat fordított neki, s a kacagás újra felmorajlott.

A koadjutor köszönt, s a bíborosra, aki szemmel kísérte, olyan pillantást vetve ment ki a palotából, amilyent halálos ellenfelek közt lehet felfedezni. E pillantás olyan szúrós volt, hogy Mazarin szívéig hatolt, és a bíboros, felfogván, hogy ez hadüzenet, megragadta D'Artagnan karját, s így szólt hozzá:

– Alkalomadtán ezt az embert, aki most kiment, ugye megismerné?

– Meg én, eminenciás uram – mondta D'Artagnan.

És máris Porthoshoz fordult.

– Teringettét! – mondta. – Romlik a helyzet; nem szeretem a harcot egyházi férfiak között.

Gondy áldást osztogatva vonult kifelé, kaján örömét lelvén abban, hogy lába elé rogyassza ellenségeinek még szolgáit is.

– Megállj – mormogta, átlépve a palota küszöbét –, hálátlan udvar, álnok udvar, aljas udvar! Majd holnap megtanítlak én kacagni, csakhogy egészen más hangon.

De mialatt szertelen örvendezést csaptak a királyi palotában, hogy túllicitálják a királyné jókedvét, a józan Mazarin, aki egyébként is úgy tartotta, hogy jobb félni, mint megijedni, nem tékozolta idejét hívságos és kockázatos bohóságokra, hanem rögtön a koadjutor után távozott. Biztonságba helyezte számadásait, összeszedte aranyát, és megbízható munkásokkal titkos rejtekhelyeket csináltatott a falakba.

A koadjutor hazaérve megtudta, hogy egy fiatalember érkezett kevéssel a távozása után, és várja: nevét tudakolta, s hallván, hogy Louvières-nek hívják, megremegett örömeiben.

Máris rohant a dolgozószobájába: valóban, Broussel fia volt ott, még azon dühösen és véresen a király embereivel való hadakozástól. Az érsekségre jövet

² XIV. Lajos nevelője, Franciaország marsallja (1598–1685).

³ Retz valóban az 1648. augusztus 26-i Te Deum után lépett az aktív politika mezejére, amikor elment a királynéhoz, hogy rábírdja a két letartóztatott szabadonbocsátására.

minden elővigyázatossága abban állt, hogy szakállas puskáját letette egy barátjánál.

A koadjutor odament hozzá, és kezét nyújtotta. A fiatalember úgy nézett rá, mintha olvasni akart volna a szívében.

– Kedves Louvières uram – mondta a koadjutor –, higgye el, őszinte részvétellel osztozom a magát ért szerencsétlenségben.

– Igaz volna ez, és komolyan beszél? – kérdezte Louvières.

– Szívem mélyéből – mondta Gondy.

– Ebben az esetben, kegyelmes uram, a szavak ideje elmúlt, s eljött a tetteké. Ha kegyelmességed is akarja, apám három napon belül kint van a börtönből, s kegyelmességed fél év múlva kardinális.

A koadjutor összerezzen.

– Ej, beszéljünk őszintén – mondta Louvières –, s játsszunk nyílt kártyákkal! Az ember nem szór el harmincezer aranyat alamizsnára, ahogy kegyelmed hat hónap óta, tiszta keresztényi könyörületességből; túl szép volna ez. Kegyelmes uram célratörő, ez egészen világos: zseniális ember, aki jól érzi, mit ér. Én magam gyűlölöm az udvart, s e pillanatban egyéb vágyam sincs, csak a bosszú. Adja nekünk a papságot és a népet, mely fölött rendelkezik; én cserébe a polgárságot és a parlamentet adom; e négy elemmel Párizs egy hét alatt a mienk, s higgye el, koadjutor úr, az udvar félelmében megadja majd, amit jószántából soha nem adna.

Ezúttal a koadjutor nézett Louvières-re veséző szemmel.

– De tudja-e, Louvières uram, hogy egyszerűen polgárháború, amit itt javasol?

– Kegyelmességed épp elég régóta készítgeti elő, hogy most örömmel üdvözölje.

– Akárhogy is – mondta a koadjutor –, megérti, hogy az ügy meggondolást kíván.

– És hány órát kér a meggondolásra?

– Tizenkettőt, uram. Sok ez?

– Most dél van; éjfélkor itt leszek.

– Ha még nem lennék itthon, várjon meg.

– Rendben van. Éjfélkor, uram.

Gondy, egyedül maradván, magához hívatott minden papot, akivel csak kapcsolatban volt. Két óra se telt bele, s harminckét plébánost gyűjtött össze, Párizs legnépesebb, tehát legnyugtalanabb egyházközségeinek papjait.

Gondy elmesélte nekik a Palais-Royalban ért megszegyenyítését, s előadta Bautru, Villeroi gróf és de la Meilleraye marsall gúnyolódásait. A papok megkérdezték tőle, mármint mi a teendő.

– Egészen egyszerű – mondta a koadjutor –; maguk kormányozzák a lelkiismeretet, nos hát rombolják le a királyfélés és királytisztelet nyomorult előítéletét: magyarázzák meg híveiknek, hogy a királyné zsarnok, s ezt addig s oly hangosan hajtogassák, míg mindenki meg nem tudja, hogy Franciaország romlásának Mazarin, az ő szeretője és megrontója az oka; már ma fogjanak a munkához, most mindjárt, s három nap múlva várom magukat az eredménnyel. Egyébiránt ha volna tiszteletlenségtek közül valamelyiknek jó tanácsa számomra, maradjon itt, örömet meghallgatom.

Három plébános maradt: a Saint-Merri, a Saint-Sulpice és a Saint-Eustache templomé.
A többi elment.

– Azt hiszik, hogy a társaiknál is jobban segíthetnek nekem? – kérdezte Gondy.

– Reméljük – felelték a papok.

– Lássuk hát – fordult Saint-Merri plébánosához –, kezdje el.

– Kegyelmes uram, van az egyházközségemben egy ember, ki kegyelmességednek nagy hasznára lehet.

– Ki ez az ember?

– Egy kereskedő a Lombardok utcájából, kinek igen nagy a befolyása az egész városrész kiskereskedelmére.

– Hogy hívják?

– A neve Planchet; alig hat hete egymagában is valóságos zendülést csinált; azonban a zendülés következtében, lévén, hogy fel akarták akasztani, elillant.

– S kelmed előteremtheti?

– Remélem, mert nem hinném, hogy elfogták volna; s minthogy a felesége gyónatója vagyok, ha az asszony tudja, hol van, én is tudni fogom.

– Jól van, plébános uram. Hajtsa fel nekem ezt az embert, s ha sikerült, hozza el hozzám.

– Hány órára parancsolja?

– Hatra, lesz szíves.

– Hatra a kegyelmes úrnál leszünk.

– Akkor hát menjen, plébános uram, s Isten vezérelje!

A pap elment.

– Hát a plébános úr? – fordult most Gondy a Saint-Sulpice papjához.

– Én, kegyelmes uram – szólt a pap –, ismerek egy embert, aki nagy szolgálatot tett egy módfelett népszerű hercegnek, ebből kiváló lázadóvezér lehet, s kegyelmes uram rendelkezésére bocsáthatom.

– Hogy hívják ezt az embert?

– Rochefort grófnak.

– Magam is ismerem; sajnos, nincs Párizsban.

– Itt van a Casette utcában!

– Mióta?

– Már három napja.

– És miért nem jött el hozzám?

– Azt mondták neki... már megbocsásson, kegyelmes uram...

– Feltétlenül; csak mondja.

– Hogy kegyelmes uram javában traktál az udvarral.

Gondy az ajkát harapdálta.

– Félrevezették; hozza ide nyolc órára, plébános uram, s az Úr áldja meg, amiképpen én is megáldom!

A második plébános meghajolt és kiment.

– Kelmeden a sor, uram – mondta a koadjutor az ott maradt harmadik paphoz fordulván. – Szintén olyfajta segítséggel szolgálhat nekem, mint az imént távozott társai?

– Jobbal, kegyelmes uram.

– Teringettét! Vigyázzon, ezzel valami félelmes kötelezettséget vállal: az egyik egy kereskedőt, a másik egy grófot ajánlott fel; tisztelendőséged talán egy herceget ajánl fel nekem?

– Egy koldust ajánlok fel, kegyelmes uram.

– Vagy úgy! – mondta Gondy elgondolkozva. – Igaza van, plébános uram: olyasvalakit, aki ama szegények egész légióját fellázíthatja, kiktől csak úgy hemzsegnek Párizs útkeresztezései, s aki képes lesz elég hangosan ordíttatni velük, hogy egész Franciaország meghallja: Mazarin juttatta őket koldusbotra!

– Pontosán erre való az én emberem.

– Nagyszerű! És ki ez az ember?

– Egyszerű koldus, amint mondtam, szenteltvizet kínálgatva kér alamizsnát a Saint-Eustache templom lépcsőin, idestova hat esztendeje.

– És azt mondja, hogy befolyással bír a hasonszőrűekre?

– Kegyelmes uram tudja, hogy a koldusság szervezett testület, egyfajta szövetsége a nincsteleneknek a vagyonosok ellen, mely szövetségben mindenkinek megvan a szerepe, s egy főnöknek engedelmeskednek.

– Hogyne, hallottam már erről – válaszolta a koadjutor.

– Nos hát, ez az ember, akit én ajánlok fel, valósággal a céhatyamesterük.

– És mit tud még erről az emberről?

– Csak annyit, kegyelmes uram, hogy érzéseim szerint valami lelkipurdalás gyötri.

– Miből következteti ezt?

– Minden hó huszonnyolcadikán misét mondat egy erőszakos halállal kimúlt személy lelki üdvéért; még tegnap is mondtam egy ilyen misét.

– S a neve?

– Maillard; de nem hiszem, hogy az igazi neve volna.

– S azt hiszi, hogy ebben az órában a helyén találnók?

– Feltétlenül.

– Hadd lássuk hát azt a koldust, plébános uram, s ha olyan, amilyenek mondta, akkor igaza van, tisztelendőséged találta meg a legnagyobb kincset.

Ezzel Gondy lovagnak öltözött, piros tollas, széles karimájú nemezkalapot tett, hosszú kardot övezett fel, csizmájára sarkantyút csatolt, bő köpenybe burkolózott, s elindult a pap nyomában.

A koadjutor és társa, miközben átszelték az érseki palotát a Saint-Eustache templomtól elválasztó utcákat, gondosan figyelték az emberek hangulatát. A nép izgatott volt, de mint valami megbolydult méhraj, s mintha nem tudta volna, hova csapjon le; nyilvánvaló volt, hogy ha nem kerül vezére ennek a tömegnek, minden csak zümmögés marad.

A Prouvaires utcába érve, a plébános a templomtérre mutatott.

– Tessék – mondta –, ahol ni, ott van a posztján!

Gondy a megjelölt irányba nézett, s észrevett egy kópárkányhoz támasztott széken üldögélő koldust: előtte veder, kezében szenteltvízhintő.

– Valami kiváltság ez, hogy itt tartózkodik? – kérdezte Gondy.

– Nem, kegyelmes uram – mondta a plébános –, elődjétől szerezte meg a szenteltvíz-árusító helyet.

– Megszerezte?

– Úgy van, ezek a helyeket vásárolják: úgy tudom, ez itt száz aranyért vette meg az ő helyét.

– Vagyis gazdag az istenadta?

– Egy-egy ilyen fickó néha húsz, huszonöt, sőt harmincezer frankot is hagy maga után, vagy még többet is.

– Hm – dűnnyögött Gondy mosolyogva –, nem hittem volna, hogy ilyen jól helyezem el alamizsnáimat.

Közben közeledtek a templomtérhez; mihelyt a plébános és a koadjutor lábát a templom első lépcsőjére tette, a koldus felkelt, s odanyújtotta a szenteltvíz-tartót.

Hatvanhat-hatvannyolc év körüli, alacsony, elég vaskos, szürke hajú, ragadozó szemű férfi volt. Alakjáról két ellentétes erő küzdelme rítt le, az akarat vagy a megbánás által megszelídített rossz természeté.

Megpillantván a plébános társaságában a lovagot, enyhén összerezzent, s dőbent tekintettel nézett reá.

A plébános és a koadjutor ujjával megérintette a szenteltvíz-tartót és keresztet vetett; a koadjutor egy pénzdarabot dobott a földön levő kalapba.

– Maillard – mondta a plébános –, azért jöttünk, ez az úr meg én, hogy egy kicsit beszéljünk magával.

– Velem? – mondta a koldus. – Igazán nagy megtiszteltetés egy szegény szenteltvíz-osztogatónak.

A koldus hangjának volt valami gunyoros mellézköngéje, melyet nem tudott teljesen elnyomni; a koadjutort meghökkentette.

– Úgy van – mondta a plébános, aki mintha megszokta volna ezt a hanghordozást –, úgy van, meg szeretnők tudni, mi a véleménye a mai eseményekről, s mit hallott, mit beszélnek azok, akik megfordulnak e templomban.

A koldus a fejét csóválta.

– Szomorú események ezek, plébános úr, s mint mindig, most is csak a szegény nép sínyli meg. Ami pedig a szóbeszédet illeti: mindenki elégedetlen, mindenki panaszkodik, de aki mindent mond, nem mond semmit.

– Hogy érti ezt, kedves barátom? – kérdezte a koadjutor.

– Azt mondom, hogy mindez a kiabálás, panasz és átok csak vihart és villámokat szül; ennyi az egész, a mennykő azonban addig nem csap le, amíg nem lesz itt valami vezér, hogy dirigálja.

– Barátom – mondta Gondy –, úgy látom, maga ügyes ember; rátermettnek érzi-e magát, hogy egy kis polgárháborúba keveredjék abban az esetben, ha kirobbantjuk, s rendelkezésére bocsássa a vezérnek, ha találunk olyet, személyes hatalmát és címborái felett szerzett befolyását?

– Igenis, uram, feltéve, ha ezt a háborút az egyház is jóváhagyja, s következőképp képes engem kitűzött céломhoz segíteni, vagyis bűneim bocsánatához.

– Ezt a háborút nemcsak, hogy jóváhagyni, de irányítani is az egyház fogja. Ami pedig bűnei bocsánatát illeti: velünk van Párizs érseke, kire nagy hatalmat ruházott a római udvar, sőt a koadjutor is, ki teljes bűnbocsánattal rendelkezik: őhöz majd beajánljuk.

– Gondoljon arra, Maillard – mondta a plébános –, hogy én ajánlottam ez úr figyelmébe, aki mindenható nagyúr, s némiképpen felelősséget vállaltam magáért.

– Tudom, plébános úr – mondta a koldus –, hogy mindig kitüntetően bánt velem; ami engem illet, én is kész vagyok a kedvében járni.

– S azt hiszi, valóban oly nagy a hatalma sorstársai felett, mint nekem az imént a plébános úr mondotta?

– Úgy vélem, bizonyos megbecsüléssel viseltetnek irántam – mondta a koldus büszkén –, s nemcsak, hogy mindent megtesznek majd, amit parancsolok nekik, hanem követnének is, akárhova mennék.

– És kezeskedik-e nekem ötven elszánt emberről, tétlen és lelkes, jó torkú atyafiakról, akiknek ordítására: „Pusztulj, Mazarin!”, úgy omlanak le a Palais-Royal falai, miként hajdan a Jerikóé?

– Azt hiszem – válaszolt a koldus –, hogy sokkal nehezebb és fontosabb feladatokat is vállalhatok.

– Ejha! Akkor hát arra is vállalkoznék, hogy egy éjjel vagy egy tucat barikádot emel? – kérdezte Gondy.

– Még ötvenre is vállalkoznék, s arra is, hogy ha eljő a napja, megvédjem őket.

– Istenuccse – mondta Gondy –, magabiztossága tetszik nekem, s lévén, hogy a plébános úr jótáll...

– Jótállok érte – jelentette ki a plébános.

– Fogja, ebben az erszényben ötszáz arany van, tegyen meg minden intézkedést, s mondja meg, hol találkozhatunk ma este tíz órakor.

– Valami magas helyen kellene megesnie, ahonnan Párizs minden negyede láthatná a jelet.

– Akarja, hogy írjak egy pár szót a Saint-Jacques-la-Boucherie vikáriusának? Majd felviszi az egyik toronyszobába – mondta a plébános.

– Nagyszerű – mondta a koldus.

– Nos hát, ma este tíz órára – köszönt el a koadjutor –, s ha elégedett leszek magával, másik erszény is üti a markát, újabb ötszáz arannyal!

A koldus szeme csak úgy ragyogott, de izgalmát elfojtotta.

– Ma este, uram – jelentette ki –, minden kész lesz.

És székét bevitte a templomba, a vedret s a szenteltvízhintőt a szék mellé rakta, ujját a szenteltvízmedencébe mártotta, mintha a saját szenteltvizében nem volna bizodalma, s kiment a templomból.

A Saint-Jacques-la-Boucherie templom tornya¹

Gondy háromnegyed hatra befejezte minden intéznivalóját, és visszatért az érsekségre.

Hat órakor jelentették a Saint-Merri papját.

A koadjutor érdeklődéssel nézte, ki jön mögötte, mert egy másik embert is látott a nyomában.

– Lépjenek be – mondta.

A plébános belépett, s vele együtt Planchet.

– Kegyelmes uram – kezdte Saint-Merri plébánosa –, íme az az ember, akiről volt szerencsém már beszélni.

Planchet olyan ember módján köszönt, mint aki eleget forgott jó társaságban.

– És Planchet úr kész rá, hogy a nép ügyét szolgálja? – kérdezte Gondy.

– Meghiszem azt – válaszolta Planchet –, lelkem szerint frondőr vagyok. Úgy, ahogy itt lát, kegyelmes uram, bitófára vagyok ítélve.

– És milyen alkalomból?

– Kiragadtam Mazarin fogdmegjei kezéből egy nemes urat, mikor visszavitték volna a Bastille-ba, ahol már öt éve raboskodott.

– Megmondaná a nevét?

– Ó, kegyelmes uram, jól ismeri: Rochefort gróf.

– Ej, csakugyan! – mondta a koadjutor. – Hallottam erről az esetről; úgy hírelt, az egész városrészt fellázította...

– Alighanem – mondta Planchet magahitt arckifejezéssel.

– És kegyelmed, foglalkozása szerint?...

– Cukrász, a Lombardok utcájában.

– Magyarázza meg nekem, hogy lehetnek, ily békés foglalkozást űzván, ily harcias hajlamai?

– Kegyelmes uram, egyházi férfiú léteére hogyan fogad most engem lovagruhában, oldalán karddal, s csizmáján sarkantyúval?

– Nem rossz felelet, istenuccse! – mondta Gondy nevetve – de hát tudja, nekem papi palástom ellenére mindig is voltak harcias hajlamaim.

– Nos hát, kegyelmes uram, mielőtt cukrász lettem volna, három évig őrmesterkedtem a piemonti ezredben, s mielőtt három évig a piemonti ezredben szolgáltam volna, tizennyolc hónapig voltam D'Artagnan úr inasa.

¹ Ma már csak a (Saint-Jacques) torony van meg; 1648-ban ennek a toronynak a tetejéről végezte Pascal barometrikus kísérleteit.

– A testőr hadnagyé? – kérdezte Gondy.
 – Pontosan, kegyelmes uram.
 – De hiszen őt dühödt mazarinistának emlegetik!
 – Hű... – mondta Planchet.
 – Mit akar mondani?
 – Semmit, kegyelmes uram. D’Artagnan úr szolgálatban áll; D’Artagnan úrnak Mazarin védelme a tiszte, aki megfizeti, miképpen nekünk polgároknak az a tisztünk, hogy Mazarint megtámadjuk, aki meglop bennünket.
 – Maga értelmes legény, barátom, számíthatunk-e szolgálatára?
 – Azt hittem – mondta Planchet –, hogy a plébános úr kezeskedett rólam.
 – Ez igaz; de szeretném a maga szájából hallani a fogadalmat.
 – Számíthatnak rám, kegyelmes uram, feltéve, ha a városban keltendő zavargásról van szó.
 – Pontosan erről van szó. Mit gondol, hány embert gyűjthet össze az éj folyamán?
 – Kétszáz muskétást és ötszáz alabárdost.
 – Csak lenne minden negyedben egy ember, aki ugyanennyit szed össze, s holnap egész kis hadseregünk volna!
 – Az ám!
 – Hajlandónak érzi magát Rochefort grófnak engedelmeskedni?
 – A pokolba is követném; s ezzel nem keveset mondtam, mert az képes leszállni oda.
 – Pompás!
 – Milyen jelből különböztethető meg holnap a barát s az ellenség?
 – Minden frondőr tesz majd egy szalmacsomót a kalapjára.
 – Jó, csak adjon rá utasítást.
 – Pénzre nincs szüksége?
 – A pénz sohasem árt semmiféle ügynek, kegyelmes uram. Ha nincs az embernek, az sem baj; de ha van, a dolgok gyorsabban és jobban haladnak.
 Gondy egy ládához lépett, s kivett belőle egy erszényt.
 – Itt van ötszáz arany – mondta –, s ha a vállalkozás jól alakul, holnap ugyanekkor summára számíthat.
 – Kegyelmességednek hűségesen elszámolok az összegről – mondta Planchet, az erszényt a hóna alá fogva.
 – Jól van, figyelmébe ajánlom a bíborost.
 – Nyugodt lehet, jó kezekben van.
 Planchet kiment, a plébános egy pillanatra még ott maradt.
 – Elégedett-e, kegyelmes uram? – kérdezte.
 – Igen, ez az ember elszánt fickónak látszik.
 – Én mondom, többet is tesz, mint amennyit ígért.
 – Akkor hát csodálatos lesz!
 Ezzel a plébános Planchet után sietett, aki várta a lépcsőházban.
 Tíz perc múlva jelentették a Saint-Sulpice plébánosát.
 Alighogy kinyílt Gondy szobájának ajtaja, egy ember rontott be hozzá: Rochefort.

- Kedves grófom, hát maga az? – üdvözölte Gondy, s kezet nyújtott.
- Kegyelmes uram, végre elszánta hát magát? – kérdezte Rochefort.
- Mindig is elszánt voltam – mondta Gondy.
- Többet ne beszéljünk erről, elhiszem, ha mondja; Mazarinnak tehát bált rendezünk!
- Legalábbis remélem.
- És mikor kezdődik a tánc?
- A meghívások ma éjjelre szólnak, de a hegedűk csak holnap reggel fognak rázendíteni.
- Számíthat rám, no meg ötven katonára, akiket D’Humières lovag ígért szükség esetén.
- Ötven katonára?
- Úgy van; újoncokat toboroz, s néhányat kölcsönad; ha az ünnepség végén hiányozna közülük néhány, én majd pótolom őket.
- Jól van, kedves Rochefort; de ez még nem minden.
- Mi van még tehát? – kérdezte Rochefort mosolyogva.
- Beaufort úrral ugyan mit csinált?
- Vendôme-ban van, ott várja tőlem a Párizsba hívó levelet.
- Írjon neki, itt az ideje.
- Kegyelmes uram tehát biztos a dolgában?
- Az, de sietni kell; mert mihelyt fellázadt a párizsi nép, egy helyett tíz herceg is támad, hogy az élére álljon: ha késik, helyét betöltve találja.
- Üzenhetek neki kegyelmességed nevében?
- Feltétlenül.
- Megírhatom neki, hogy kegyelmességedre számíthat?
- Tökéletesen.
- És minden hatalmat rá ruház majd?
- A háborúban igen; ami a politikát illeti...
- Tudja, hogy ez nem erős oldala.
- Rám kell hallgatnia, hogy kedvemre buzgólkodjam bíborosi kalapom érdekében.
- Ehhez ragaszkodik?
- Ha már arra kényszerítenek, hogy hozzám nem illő formájú fejfedőt viseljek – mondta Gondy –, legalábbis azt szeretném, hogy ez a kalpag vörös legyen.
- Ízlésről és színekről nem érdemes vitatkozni – mondta Rochefort nevetve –; kezeskedem a herceg beleegyezéséről.
- És még ma este ír neki?
- Ennél jobbat teszek, futárt küldök hozzá.
- Hány nap alatt lehet itt?
- Öt.
- Hadd jöjjön hát, s micsoda változást talál!
- Azt kívánom.
- Kezeskedem róla.
- Nos hát?

– Menjen. Gyűjtse össze ötven emberét, és álljon készen.
– Mire?
– Mindenre.
– Van valami jele az együvé tartozásnak?
– Szalmafonat a kalapon.
– Jól van, Isten vele, kegyelmes uram.
– Isten vele, kedves Rochefort.
– Hej, Mazarin, Mazarin! – mondta Rochefort, a plébánost magával sodorva, ki nem talált rá módot, hogy bár egy szót elejtsen ebben a párbeszédben. – Most meglátja kend, vajon túl vén vagyok-e ahhoz, hogy a tettek embere legyek!

Fél tíz volt, legalább félóra kellett a koadjutornak, hogy az érsekségről a Saint-Jacques-la-Boucherie tornyához érjen.

A koadjutor észrevette, hogy a torony egyik legmagasabb ablakában fény világol.

– Helyes – mondta –, céhmesterünk ott van a posztján.

Kopogtatott, ajtót nyitottak. Maga a vikárius várta, s lámpással vezette fel a torony tetejéig; ideérve egy kis ajtót mutatott, a lámpást egy falszegletbe állította, hogy a koadjutor távoztakor megtalálja, aztán újra lement.

Noha a kulcs a zárban volt, a koadjutor kopogtatott.

– Tessék – szólt egy hang, melyben a koadjutor a kolduséra ismert.

Gondy belépett. Valóban a Saint-Eustache szenteltvíz-árusítója volt. Valami vacson heverve várakozott.

A koadjutort megpillantva feltápászkodott.

A toronyóra tizedet kondított.

– Nos hát – szólt Gondy –, megtartottad-e a szavad?

– Nem egészen – mondta a koldus.

– Hogy értsem?

– A kegyelmes úr ötszáz embert kért tőlem, ugyebár.

– Annyit. No és?

– Nos hát: kétezret hozok.

– Nemcsak jártatod a szád?

– Akar bizonyosságot?

– Akarok.

Három ablakban – egyik a Citére, másik a Palais-Royalra, a harmadik a Saint-Denis utcára nézett – három gyertya égett.

A koldus csendesen sorra járta a három ablakot, a gyertyákat rendre elfűvogatta.

A koadjutor hirtelen sötétben találta magát, mert a szobát immár csak a hold bizonytalan sugara világította be a nagy fekete felhők mögül, melyek szélét ezüsttel hímezte körül.

– Mit míveltél? – kérdezte a koadjutor.

– Megadtam a jelet.

– Mire?

– A barikádokra.

– Aha! Aha!

– Mire elmegy innen, embereimet már munkában látja. Csak jól vigyázzon, el ne törje a lábát holmi láncba botolva, vagy belezuhanva valami lyukba!

– Jól van; itt a summa, az előbbi párja. Most pedig ne felejtse el, hogy főnök vagy, s nehogy italozásra vetemedj!

– Húsz esztendő óta csak vizet iszom.

Az ember elvette az erszényt a koadjutor kezéből, aki hallhatta hogy túrják, fogdossák ujjai az aranytallérokat a sötétben.

– Ejnye – mondta a koadjutor –, de pénzsóvár vagy, hallod-e!

A koldus nagyot sóhajtott, s az erszényt ledobta.

– Hát már mindig ugyanaz maradok – mondta –, hát már sohasem sikerül nekem levetkezni az óembert? Jaj, nyomorúság, jaj, hiúság!

– De azért elfogadod.

– El, de megesküszöm kegyelmességednek, hogy a maradékát kegyes célokra fordítom.

Arca sápadt és kényszeredett volt, mint olyan emberé, akinek lelkében kegyetlen tusa zajlik.

– Különös ember! – mormogta Gondy.

És fogta a kalapját, hogy induljon, de amint visszafordult, a koldust maga és a küszöb között találta.

Első gondolata az volt, hogy ez az ember valahogyan ártani akar neki.

De rövidesen, épp ellenkezőleg, azt látta, hogy összekulcsolt kézzel térdre veti magát.

– Kegyelmes uram – mondta –, mielőtt elmenne, áldjon meg engem, esedezem!

– Kegyelmes úr? – ütődött meg Gondy. – Barátom, te összetévesztesz valakivel.

– Nem én, kegyelmes uram, annak tartom, aki, vagyis a koadjutor úrnak. Felismertem az első pillanatban.

Gondy mosolygott.

– És áldásomat kívánod? – kérdezte.

– Azt! Szükségem van rá.

A koldus ezt oly nagy alázat és töredelem hangján mondta, hogy Gondy föléje terjeszté a kezét, és áldását adta a tőle telhető legnagyobb kenetteljességgel.

– Most már szent az egyezés köztünk. Megáldottalak, s te szent vagy nekem, amiképpen számodra én is az vagyok. Ugyan bizony olyan bűnt követtél el, melyet üldöz az igazságszolgáltatás, s mely elől én megoltalmazhatlak?

A koldus rázta a fejét.

– Az elkövetett bűn, kegyelmes uram, egyáltalán nem az emberi igazságszolgáltatásra tartozik, s csak úgy szabadíthat meg tőle, ha még többször is megáld, ahogyan most megáldott.

– Ejnye, légy őszinte – mondta a koadjutor –, hát nem egész életedben azt a mesterséget űzted, amit most?

– Nem, kegyelmes uram, ezt csak hat éve folytatom.

– Azelőtt hát hol voltál?

– A Bastille-ban.

- S mielőtt a Bastille-ban lettél volna?
- Majd megmondom, kegyelmes uram, amikor kegyeskedik meghallgatni gyónásomat.
- Jól van. A nap vagy az éj bármely órájában jelentkezhetsz, ne feledd, mindig kész vagyok neked feloldozást adni.
- Köszönöm, kegyelmes uram – mondta a koldus fojtott hangon –, azonban még nem vagyok rá méltó.
- Jól van, Isten veled.
- Isten vele, kegyelmes uram – mondta a koldus, s az ajtót kinyitván, mélyen meghajolt a koadjutor előtt.
- A koadjutor fogta a lámpást, s lassan, tűnődve ment le és lépett ki a toronyból.

49

A felkelés

Az óra tizenegyre járt. Gondy még száz lépést sem tett Párizs utcáin, máris észrevette, hogy különös változás ment ott végbe.

Mintha az egész városban fantasztikus lények laknának; csendes árnyak suhantak, utcakövezet-felszedők s mások, szekereket cipelők-felfordítók, vagy akkora gödröket ásók, hogy egész lovascsapatot elnyelhettek. S ezek a szorgos alakok úgy sűrögtek-forogtak, szaladgáltak, mint valami titkos művet végrehajtó szellemek: a Csodák udvarának koldusai voltak, a Saint-Eustache szenteltvízárúsának emberei, s a holnapi barikádokat készítették.

Gondy a sötétség e népeit, az éjjeli munkálkodókat bizonyos rémülettel nézte; azon töprengett, lesz-e hatalma e szennyes teremtményeket, kiket odúikból előcsalogatott, majd vissza is parancsolni oda. Valahányszor egy-egy ilyen lény hozzá közeledett, ijedtében már-már keresztet vetett.

A Saint-Honoré utcába ért, s ezen végigment, egészen a Ferronerie utcáig. A látvány itt más volt: kereskedők rohantak bolttól boltig; a kapuk mintha ablakdeszkák módján lettek volna bezárva; de csak be voltak hajtva, úgyhogy rögtön kinyíltak és becsukódtak, bejárást engedve olyan alakoknak, akik mintha féltek volna megmutatni, mit cipelnek; ezek a fegyverkereskedők voltak, s készletüket olyanok közt osztották szét, akiknek nem volt fegyverük.

Valaki kaputól kapuig járt, csak úgy görnyedezett a kardok, szakállas puskák, muskéták s mindenféle fegyver súlya alatt, s szerre lerakosgatta őket. Egy lámpás fényében a koadjutor Planchet-ra ismert.

Gondy a Monnaie utcán át ért ki a Szajna-partra; fekete és szürke köpenyes polgárok csoportjai, aszerint, hogy a magasabb vagy az alacsonyabb réteghez tartoztak, álldogáltak mozdulatlan, miközben egy-egy kivált alak egyik csoporttól a má-

sikig suhant. Minden szürke s fekete köpeny hátulját kard hegye emelte fel, elejét pedig egy-egy nehéz puska vagy muskétacső.

Amikor az Új Hídhöz érkezett, a koadjutor észrevette, hogy a hidat őrzik; egy ember lépett hozzá.

– Kicsoda maga? – kérdezte az ember. – Nem látom magán, hogy a mieink közül való volna.

– Igen, mert nem ismeri meg a barátait, kedves Louvières uram – mondta a koadjutor, kalapját lekapva.

Louvières ráismert és meghajolt.

Gondy folytatta útját a Szajna mentén, egészen a nesle-i toronyig.¹ Itt emberek hosszú sorát látta, amint a falak mentén tovasurrannak. Szellemprocesszió, gondolhatta volna, mert egytől egyig fehér köpenybe voltak burkolózva. Ahogy egy bizonyos helyre értek, egymás után úgy eltűntek, mintha a föld nyelte volna el őket. Gondy egy kiszögellésre könyökölt, s figyelte, hogyan tűnnek el rendre, elsőtől az utolsó előttiig.

Az utolsó körülnézett, alkalmasint megbizonyosodni, hogy őt magát és társait senki sem leste meg, s bármily sötét volt is, megpillantotta Gondyt. Azonnal rátámadt, pisztolyát mellének szegezve.

– Hohó, Rochefort uram, ne tréfálkozzunk a tűzfegyverekkel!

– Ó, maga az, kegyelmes uram? – kérdezte Rochefort.

– Személyesen. Micsoda alakokat vezet így a föld gyomrába?

– D’Humières lovag ötven regrutáját, akik a könnyűlovasságba soroztattak, s egész felszerelésük fejében ezt a fehér köpenyeget kapták.

– És hova tartanak?

– Egy szobrász barátomhoz; csakhogy a csapdán ereszkedünk lefelé, hol a márványt szokta becipelni.

– Nagyon jó – mondta Gondy.

Kezet adott Rochefort-nak, aki mindjárt ereszkedett is le a többi után, s a csapóajtót magára húzta.

A koadjutor hazatért. Éjfél után egy óra volt. Kinyitotta az ablakot, kihajolt és figyelt.

Az egész városban valami szokatlan, sohasem hallott, sohasem észlelt lárma hallatszott; az ember érezte, hogy mindezekben a szuroksötét utcákban valami hihetetlen és félelmes dolog zajlik. Időről időre a közeledő vihar vagy az emelkedő dagály hangjához hasonlatos moraj hallatszott, de semmi kivehető, semmi tisztán felfogható nem kínálkozott az értelemnek: olyan volt ez, mint ama titokzatos és föld alatti zúgás, mely a földrengések előljárója.

A lázadás előkészülete egész éjszaka folyt. Másnap reggelre kelve Párizs úgyszólván elborzadt a saját képétől: olyan volt, mint egy ostromlott város. A barikádokon fegyveres alakok álltak fenyegető tekintettel, muskétával a vállukon; pa-

¹ Körülbelül odáig, ahol ma a Mazarinról elnevezett könyvtár áll.

rancsszavakat, őrjáratokat, letartóztatásokat, sőt kivégzéseket is észlelhetett a járókelő lépten-nyomon. Elfogták a tollas kalapúakat, s az aranyozott kardúakat, hogy elkiáltassák velük: „Éljen Broussel! Pusztuljon Mazarin!” S ha valaki tiltakozott a ceremónia ellen, lehurrogták, megköpdösték, sőt meg is verték. Még nem gyilkoltak, de érezhető volt, hogy nem a szándék hiányzott hozzá.

A barikádokat egészen a Palais-Royalig kiépítették. A Bons-Enfants utcától a Ferronnerie utcáig, a Saint-Thomas-du-Louvre utcától az Új Hídig, a Richelieu utcától a Saint-Honoré kapuig több mint tízezer fegyveres várakozott, legbátrabbjaik becsméréseket kiabáltak a testőr ezrednek az egész palota körül felállított és rácsos kerítés mögé zárt őrszemei felé, ami helyzetüket bizonytalanná tette. S mindennek a közepében száz, százötven, vagy kétszáz főnyi csoportokban, beesett arcú, sápadt, toprongyos alakok hömpölyögtek, zászlószerű rongyokat vittek, ezzel a felirattal: *Lássátok a nép nyomorát!* S ahol csak elvonult ez a nép, eszeveszett ordítások harsantak; s annyi ilyen csoport volt, hogy valósággal összefolyt az ordítózás.

Ausztriai Anna és Mazarin megdöbbenése nagy volt, mikor felkelvén, jelentették nekik, hogy a tegnap este még oly csöndes város lázasan és megbolydulva állt talpra; nem is akart hitelt adni egyikük sem ezeknek a jelentéseknek, mondván, hogy csak a saját szemüknek és fülüknek hiszik el. Kinyitottak hát nekik egy ablakot: láttak és hallottak, és meggyőződtek róla.

Mazarin vállat vont, és úgy tett, mintha nagyon lenézné a csócseléket, de láthatóan elsápadt, s reszketve rohant a dolgozószobájába, aranyát és ékszereit ládába zárta, s a legszebb gyémántgyűrűit ujjaira húzta. Ami a királynét illeti, ő dühösen és saját belátására hagyatva, magához hívatta de la Meilleraye marsallt, s megparancsolta, induljon annyi emberrel, amennyivel jónak látja, s nézze meg, mi ez a bohóság.

A marsall általában nagyon kalandos kedvű volt, és a népet a katonák fölényes megvetésével kezelvén, semmitől se tartott; százötven embert vitt magával, s a Louvre hídján át akart kijutni, de találkozott Rochefort ötven lovasával, s mögöttük vagy ezeröttszáz fegyveressel. Ilyen akadályon áttörni semmi módon nem lehetett. A marsall kísérletet sem tett, s a Szajna-parton igyekezett tovább.

Az Új Hídnál azonban ott találta Louvières-t és polgárait. Ez alkalommal a marsall megpróbált rohamozni, de muskétalövések fogadták, s közben kövek is zuhogni kezdtek, mint a jégeső, az ablakokból. Három emberét hagyta ott.

A vásárcsarnokok tájékára vonult vissza, itt azonban Planchet-val és alabárdosai-val találkozott. Az alabárdok fenyegetően meredeztek felé; le akarta gázolni valamennyi szürkeköpenyegest, de azok jól állták a sarat, s a marsall a Saint-Honoré utca felé farolt, négy testőrért hagyván a helyszínen, kiket gyíklesőkkel öltek meg szinte észrevétlenül.

Ekkor a Saint-Honoré utcába fordult; itt azonban a Saint-Eustache koldusának barikádjaival találta magát szemben. S azokon nemcsak fegyveres férfiak, de asszonyok és gyermekek is örködtek; Friquet mester pisztollyal és karddal a kezében, miiket Louvières-től kapott, magafajta fickókból egész csapatot szervezett, és velőt rázó lármát csapott.

A marsall azt hitte, ezt a pontot gyengébben őrzik a többenél, elhatározta, hogy elfoglalja. Húsz emberét leszállította a lóról, hogy törjék át és nyissák meg ezt a barikádot, míg ő maga és lovascsapata nagyobbik része majd támogatja a húsz ostromlót. Azok húszan egyenesen nekimentek az akadálnak: ott azonban gerendák mögül, szekerek közül, kőrakások tetejéről, irtózatos tűz dördült, s a lövöldözés morájára Planchet alabárdosai megjelentek az Aprószentek temetője sarkán, Louvières polgárai pedig a Monnaie utca szegletén.

De la Meilleraye marsall két tűz közé került. A marsall vitéz ember volt, elhatározta hát, hogy ott hal meg, ahol van. Lövésre lövéssel válaszoltak, s a tömegből fájdalomkiáltások kezdtek felharsanni. A gyakorlottabb testőrök pontosabban lőttek, de a polgárok, lévén nagyobb számban, valóságos golyózivattal separték el őket. Emberei úgy hulltak körülötte, ahogyan Rocroinál vagy Leridánál hullhattak volna. Fontailles-nak, a szárnysegédjének eltört a karja, lova golyót kapott a nyakába, s csak nagy nehezen tudta féken tartani, mert majdnem megveszett a fájdalomtól. Végül is eljött számára az utolsó pillanat, melyben a legbátrabbak is remegést éreznek ereikben, s homlokukon verítéket, mikor is a tömeg hirtelen megnyílt az Arbre-Sec utca felőli oldalán, s ez a kiáltás harsant: *Éljen a koadjutor!*, és Gondy, püspöksüvegben és palástban, megjelent és nyugodtan áthaladt a lövöldözés kellős közepén, jobbra-balra áldást osztogatva, oly nyugalommal, mintha az úrnapi körmenetet vezetné.

Mindenki letérdelt.

A marsall felismerte s hozzá rohant.

– Mentsen ki innen, az Isten nevében – mondta –, különben még itthagynom a bőrt és minden emberemét!

Olyan zsvajgás támadt, hogy közepette az ég mennydörgését se lehetett volna meghallani. Gondy felemelte a kezét, és csendet kért. Elhallgattak.

– Gyermekeim – mondta –, de la Meilleraye marsall úr, kinek szándékai felől tévedésben leledztek, vállalkozik rá, hogy a Louvre-ba visszatérve, nevetekben kérni fogja a királynétól a mi Brousselünk szabadon bocsátását. Vállalkozik rá, marsall úr? – fordult Gondy la Meilleraye-hoz.

– Teremtette! – kiáltott fel az. – Hát hogy a csodába ne vállalkoznék! Nem is reméltem, hogy ezt ilyen olcsón megúszom!

– Nemesemberi szavát adja néktek – mondta Gondy.

A marsall beleegyezése jeléül felemelte a kezét.

– Éljen a koadjutor! – kiáltotta a sokaság, néhány hang még ezt is: *Éljen a marsall! De mindjárt utána kórusban az egész: Vesszen Mazarin!*

A sokaság megnyílt, a legrövidebb útvonal a Saint-Honoré utcán vezetett. A barikádokat megnyitották, s a marsall és megmaradt emberei megkezdték a visszavonulást, előttük Friquet ugrált tolvajaival, kik közül némelyek úgy tettek, mintha dobbot vernének, mások mintha trombitáltak volna.

Szinte úgy festett, mint egy diadalmenet; csak azzal a különbséggel, hogy a barikádok újra bezáródtak a testőrök után; a marsall az öklét harapdálta.

Ezalatt Mazarin, amint mondtuk, a szobájában tartózkodott és apró-cseprő dolgait rendezgette. Hívatta D'Artagnant; de e felfordulásban nem remélte, hogy

beszélhet is vele, hisz D'Artagnan nem volt szolgálatban. De tíz perc sem telt bele, s a hadnagy megjelent a küszöbön, elválthatatlan Porthos barátjával a nyomában.

– Jaj, jöjjön, jöjjön, D'Artagnan uram – kiáltott fel a bíboros. – Isten hozta kegyelmedet, s úgyszintén a barátját. Mi történik hát ebben az átkozott Párizsban?

– Hogy mi történik, kegyelmes uram!? Semmi jó – mondta D'Artagnan fejcsóválva –: a város teljes lázadásban, s az imént is, amint a Montorgueil utcát átszeltem Du Vallon barátommal, ezzel itt, aki mellesleg kegyelmes uram készséges szolgálója, uniformisom ellenére, vagy éppen uniformisomnak köszönhetően, azt akarták kiáltatni velünk: Éljen Broussel! S kívánja-e eminenciád, hogy megmondjam, mit akartak velünk kiáltatni még?

– Mondja, mondja!

– Vessen Mazarin! Teringettét, kimondtam a szót.

Mazarin mosolygott, de közben falfehér lett.

– És maguk kiáltották?

– Nem, becsületesemre – mondta D'Artagnan –, sehogy se jött ki a torkomon; Du Vallon barátomnak pedig hörghurutja van, hát ő sem kiáltotta. Erre, kegyelmes uram...

– Mi történt? – kérdezte Mazarin.

– Nézze meg a kalapomat s a köpenyegem!

Ezzel D'Artagnan négy golyólyukat mutatott a köpenyén s kettőt a nemezkalapján. Porthos ruháját csupán egy alabárddöfés hasította ki, s egy pisztolylövés elvitte a kalapja tollát.

– *Diavolo!* – mondta a bíboros töprengve, s naiv csodálkozással bámulva a két daliát. – Én bizony kiáltottam volna!

Ebben a pillanatban a tömeg zsvivaja közelebből hangzott fel.

Mazarin a homlokát törölgetve nézegetett körül. Akaródzott volna az ablakhoz mennie, de nem merészelt.

– Nézze meg hát, mi történik odakünn – mondta.

D'Artagnan szokásos könnyelműségével ment az ablakhoz.

– Tyúha! Hát ez meg micsoda? De la Meilleraye marsall a kalapja nélkül jön vissza. Fontrailles a karját keszkenőben hozza, sebesült testőrök, vérző lovak... Ejnye! Mit mívelnek az őrszemek? Hasra vágódnak, löni fognak!

– Parancsot kaptak, hogy tüzeljenek a népre, ha a Palais-Royalhoz közeledik.

– De ha tüzelnek, minden elveszett! – kiáltott fel D'Artagnan.

– Rácsos kerítésünk van.

– Rácsos kerítésünk! Legfeljebb öt percig tartana. Rácsos kerítés! Kirángatják, megcsavarják, összetörik... Ne lőjetekek, a mindenségit! – kiáltotta D'Artagnan, s az ablakot kinyitotta.

E felszólítás ellenére, melyet a zsvivajban különben sem hallhattak, három vagy négy muskétalövés dördült, majd irtózatos lövöldözés követte; a Palais-Royal homlokzatán hallatszott a golyókopogás, egyik golyó D'Artagnan hóna alatt ment át, s széttörte a tükröt, melyben Porthos éppen gyönyörködve bámulta magát.

– *Ohimé!*² – jajdult fel a bíboros. – Egy velencei tükör!

– Hej, kegyelmes uram – mondta D’Artagnan, miközben az ablakot szép nyugodtan becsukta –, még ne sírjon, ez nem éri meg, mert lehetséges, hogy egy órán belül egyetlen tükör se marad épen a Palais-Royalban, akár velencei, akár párizsi!

– De hát akkor mi a véleménye? – kérdezte a bíboros, és úgy reszketett, mint a nyárfalevél.

– Hát, a teremtésit, az, hogy adja vissza nekik Brousselt, ha már ennyire követelik! Mi az ördögöt akar kezdeni egy parlamenti tanácsossal? Nem való az semmire.

– És Du Vallon uramnak mi a véleménye? Helyemben mit tenne?

– Brousselt kiadnám – mondta Porthos.

– Jöjjenek, jöjjenek, uraim – lelkendezett Mazarin –, hadd beszéljek a királynéval a dolgról.

A folyosó végén megállt.

– Számíthatok magukra, nemde, uraim? – kérdezte.

– Kétszer nem adjuk el magunkat – mondta D’Artagnan –, ha már eminenciádnak adtuk magunkat, rendelkezék, engedelmeskedünk.

– Nos hát – mondta Mazarin –, lépjenek be a szobába, s várjanak.

Azzal fordult egyet, s egy másik ajtón visszament a szalonba.

50

A zavargásból lázadás lesz

A szobát, melybe D’Artagnant és Porthost beküldték, a királyné szalonjától csak szőnyegfüggönyök választották el. Ez a gyér válaszfal tehát lehetővé tette mindent hallaniuk, ami odabent történt, a két függönyszárny közti nyílás pedig, bármily keskeny volt is, belátást kínált.

A királyné dühtől sápadtan álldogált a szalonban; önuralma mindazonáltal oly nagy volt, hogy az ember azt hihette, semmi megrendülést nem érez. Mögötte Comminges, Villequier és Guitaut állt; a férfiak mögött pedig a nők.

A királyné előtt Séguier kancellár, ugyanaz, aki húsz évnek előtte oly erősen üldözte, éppen azt mesélte, hogy a kocsiját összetörték, őt magát megkergették, hogy hanyatt-homlok menekült az ópalotába, s hogy a palotát rögtön megrohanták, kirabolták, összedúlták; szerencséjére volt annyi ideje, hogy elérjen egy kárpitok mögé rejtett ajtajú szobát, hová aztán egy öregasszony bezárta, testvérével, a meaux-i püspökkel együtt. Itt a veszedelem valódi volt, a dühöngők oly fenyegetésekkel közeledtek a szobához, hogy a kancellár azt hitte, ütött az utolsó órája, s

² Jaj nekem!

testvérének meggyónt, hogy készen álljon a halálra, ha felfedezik ottan. Szerencsére nem fedezték fel; a nép, azt híván, hogy elillant valami hátsó kapun, visszavonult, s a rejtekhelyet szabadon hagyta. Ekkor átöltözött O. márki ruháiba, s kisurrant a palotából, átállépvé apródja és két testőr holttestén, kik az utcai kapu védelmében estek el.

E történet előadása közben lépett be Mazarin, zajtalanul a királyné mellé surrant és hallgatott.

– Nos hát – kérdezte a királyné, mikor a kancellár befejezte –, mi erről a véleménye?

– Azt hiszem, nagyon súlyos a dolog, felség.

– És milyen intézkedést javasol?

– Örömet javasolnék valamit felségednek, de nem merem.

– Csak merje, merje, uram – mondta a királyné keserű mosollyal –, hiszen mert már sok egyebet is!

A kancellár elpirult, és néhány szót motyogott.

– Nem a múltról, hanem a jelenről van szó – mondta a királyné. – Azt mondja, javasolna valami intézkedést, nos hát, mi az?

– Az, felség – mondta a kancellár habozva –, Broussel szabadon bocsátása volna.

A királyné, bármily sápadt volt is, most láthatóan még jobban elfehéredett, s arca megvonaglott.

– Broussel szabadon bocsátása? Soha!

E pillanatban lépések hallatszottak a külső teremből, és bejelentetlenül De la Meilleraye marsall jelent meg az ajtó küszöbén.

– Ah, tábornagy úr, hát megjött! – kiáltotta Ausztriai Anna boldogan. – Remélem, észre térítette ezt az egész söpredéket?

– Felség – mondta a marsall –, az Új Hídnál három emberem maradt ott, négy a vásárcsarnoknál, hat az Arbre-Sec utca sarkán, s kettő a felséged palotájának kapujában, ez összesen tizenöt. Tizenkét sebesültet hozok. Kalapom nem tudom hol maradt, golyó vitte el, és minden valószínűség szerint magam is a kalapom mellett maradtam volna a koadjutor nélkül, aki odajött és kihúzott a csávából.

– Eh, csakugyan – mondta a királyné –, meg is lepett volna, ha a lőcslábú tacsónak semmi szerepe ebben az egész dologban.

– Felség – mondta La Meilleraye nevetve –, ne mondjon rá túlságosan rosszat én-elöttem, mert nekem tett szolgálatát még friss melegnek érzem!

– Jól van – mondta a királyné –, felőlem legyen olyan hálás, amilyen csak akar, engem az mire sem kötelez. Épnek és egészségesnek látom, ez minden, amit kívántam; tehát nemcsak így üdvözlöm: Isten hozta, hanem: Isten visszahozta!

– Isten, felség, azonban csak egy feltétellel hozott vissza, és pedig azzal, hogy közvetítem a nép akaratát.

– Akaratát! – mondta Ausztriai Anna szemöldökráncolva. – Ejnye, tábornagy úr, bizonyly nagy veszélyben foroghatott, hogy ilyen furcsa küldetésre vállalkozik!

S e néhány szót a gunyorosság olyan hanghordozásával ejtette ki, hogy nem kerülhette el a marsall figyelmét.